

Ivo Strejček a kolektiv autorů IVK

F E N O M É N K N Í Ž Á K

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

COSMOPOLIS

Ivo Strejček a kolektiv autorů IVK

F E N O M É N K N Í Ž Á K

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

COSMOPOLIS

Ivo Strejček a kolektiv autorů IVK

FENOMÉN KNÍŽÁK

Tiráž elektronické publikace

Vydala GRADA Publishing, a. s., pod značkou COSMOPOLIS.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

obchod@grada.cz, www.grada.cz

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

jako svou 5980. publikaci

Odpovědná redaktorka Romana Homonická

Jazyková úprava Eva Kadlecová

Návrh obálky TypoText, s. r. o.

Grafická úprava a sazba TypoText, s. r. o.

První vydání, Praha 2015

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s., Husova 1881

© Grada Publishing, a. s., 2015

Text © Ivo Strejček a kolektiv autorů IVK, Milan Knížák, 2015

Ilustrace © Milan Knížák, 2015

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

ISBN 978-80-247-5757-5 (print)

ISBN 978-80-247-9942-1 (Pdf)

ISBN 978-80-247-9943-8 (ePUB)

OBSAH

PŘEDMLUVA

Společné světy Václava Klause a Milana Knížíáka | 6 |

ČÁST PRVNÍ

Texty ze společenského setkání „Fenomén Knížíák“

Pár slov k setkání „Fenomén Knížíák“ | 11 |

O umění vím málo | 13 |

Umění má učit člověka žít | 15 |

Milan Knížíák z jiné strany | 19 |

ČÁST DRUHÁ

Milan Knížíák

O svobodě a svobodné společnosti

Úcta ke svobodě | 25 |

O společnosti nároků, nikoli povinností | 27 |

O Bohu, vlastnictví a odpovědnosti | 28 |

Honební lístky na Knížíáka v předprodeji v médiích | 30 |

Individualismus | 33 |

Lidská svoboda, štěstí a jediná pravda | 34 |

Důvody ke komentáři z 28. června 1999 | 36 |

Kandidatura Milana Knížíáka do Senátu | 39 |

O umění a kultuře

Umění je jen berla | 41 |

Být sám sebou | 43 |

Elitnost jako vlastnost | 45 |

Stále čerstvé maso | 46 |

Kýč jako poselství | 47 |

Technika a profesionalita | 49 |

Umění a státní podpora | 50 |

Konec umění | 51 |

Lze navrhnout židli, co přináší štěstí? | 54 |

Pražský hrad nepatří prezidentům | 55 |

Nekulturní kultura | 56 |

○ Akademii výtvarných umění a o vzdělání

Revoluce na AVU | 58 |

Těkání | 65 |

Poslední projev rektora AVU | 71 |

○ Národní galerii

Národní galerie | 77 |

Zpět k Veletržnímu paláci | 86 |

○ domově

Pocit domova | 88 |

Domov je spojen s mýty | 89 |

Praha očima Milana Knížíka | 90 |

○ Václavu Klausovi

Don Klausot de la Praga | 93 |

Mám rád Klausovu aroganci | 97 |

Prezidenti | 99 |

ČÁST TŘETÍ

Václav Klaus o Milanu Knížíkovi

Laudatio na Milana Knížíka | 109 |

Dopis Milanu Knížíkovi: Postřehy k jeho knize *Duše z kapra* | 110 |

Dopis Milanu Knížíkovi jako reakce na jeho recenzi prvního
vydání knihy *Modrá, nikoli zelená planeta* | 112 |

Příspěvek do ankety k 70. narozeninám Milana Knížíka
pro časopis Týden | 116 |

Blahopřání k 70. narozeninám Milana Knížíka | 117 |

Předmluva ke knize Milana Knížíka *25 let v pichlavém sametu* | 118 |

ČÁST ČTVRTÁ

Milan Knížík o sobě | 123 |

ČÁST PÁTÁ

Z umělecké tvorby Milana Knížíka | 127 |

PŘEDMLUVA

SPOLEČNÉ SVĚTY VÁCLAVA KLAUSE A MILANA KNÍŽÁKA

Kniha Fenomén Knížák navazuje na setkání, které Institut Václava Klause uspořádal pod stejným názvem při příležitosti 75. narozenin profesora Milana Knížáka v dubnu 2015.

Není účelem této publikace určené nejširší veřejnosti, a bylo by to i obtížně omluvitelnou chybou, pokoušet se sestavit dílo, které by „zmapovalo“ Milana Knížáka přesně a detailně v celé jeho rozmanitosti, především jako výtvarníka.

Ne, nejsme kunsthistoriky. K pokusu takto popsat Milana Knížáka se necítíme ani odborně vybaveni, ani dostatečně vzděláni a – budiž řečeno upřímně – ani dostatečně odvážní. A téměř jistě by si to pan profesor Knížák, oddaný pečlivosti, přesnosti i profesionalitě, ani nepřál.

Je totiž nemožné – v rámci skromné publikace Institutu Václava Klause – přehledně, bez zjednodušení a ve vší komplexnosti představit Milana Knížáka jako nekonformního výtvarníka, výjimečného sběratele a restaurátora loutek (autora unikátní a jedinečné *Encyklopedie výtvarníků loutkového divadla*), hudebníka, básníka, nejvýraznějšího polistopadového rektora Akademie výtvarných umění, odvážného ředitele Národní galerie, nebojácného glosátora, autora britkých polemik a nad tím vším – jako člověka normálního běžného života.

Ale o jedno se pokusit musíme. Při podrobnějším studiu životních cest, ideových postojů a výsledků práce Václava Klause a Milana Knížáka bychom měli naznačit „společné světy“, které oba muži sdílejí a které je spojují. A není toho málo!

Prvním a nejviditelnějším společným světem Václava Klause a Milana Knížáka je obhajoba svobody člověka. Oba sdílejí v tomto ohledu pevné, neměnné, zřetelné, vyčnívající, hranaté (a proto mnohé popuzující) názory. A nezbytné je zdůraznit, že tak nečiní pouze posledních pětadvacet let, činí tak – nejen ve svých oborech – po celý svůj život. Člověk svobodně uvažující, tvůrčí, svobodně jednající a svobodně se rozhodující byl a je pro ně upřímným přáním i spolehlivým majákem.

Ale to by v případě obou mužů bylo málo. Václav Klaus, hlavní architekt transformace naší země od socialismu ke kapitalismu a svobodnému trhu, neoblomný obhájce pěstování demokracie prostřednictvím osvědčených institucí, spoluotevřel v této zemi prostory svobody pro nejrozmanitější svobodné aktivity lidí. A přestože profesor Knížák v různých částech svých textů s přesvědčením tvrdí, že „svobodu si člověk nosí s sebou“, i on s plným nasazením pracoval na tom, aby kultivoval a měnil prostředí i instituce, v nichž působil, tak, aby byly pro svobodné aktivity svobodných lidí příznivé. To je další ze společných světů těchto výrazných osobností.

Při zkoumání Milana Knížáka a Václava Klause si nelze nevšimnout jejich činnosti pedagogické a jejich práce s mladými lidmi. Oba dva se obsahem i formami vzdělávání dlouhodobě zabývají a oba dva se v tomto prostoru snažili a snaží působit co nejusilovněji. I proto jsou oba s dnešní úrovní českého vzdělávání oprávněně nespokojeni. Povrchnost a nedůslednost v tomto oboru je trápí a oba se snaží – v možnostech svých sil – stav napravovat.

V rámci jejich pedagogických a přednáškových činností nemůžeme minout jeden neobyčejně výrazný společný rys obou mužů: potřebu diskuse, touhu dělit se o názory, o své neotřelé postřehy a pozoruhodné zážitky. To, co Václav Klaus a Milan Knížák pocítují jako životní nezbytnost, jim však mnohdy v jejich okolí působí potíže. Jak dobře za ta léta oba znají nevraživost, zášť a závist okolního prostředí! To zpravidla není způsobeno ničím jiným než neschopností jejich okolí vést kultivovanou, o názory a znalosti opřenou debatu nebo prostým nešťastným nedorozuměním. S jistotou a se zkušeností však tvrdím, že oba muži si jiných (odlišných) názorů váží a oceňují je i jejich obhájce (jakkoliv oba v takových diskusích neradi prohrávají).

Jejich osobní myšlenková samostatnost a činorodá nezávislost jim umožňují považovat své vlastní kariéry za méně zajímavé vždy, když cítí nezbytnost podřídit je vyššímu zájmu.

Jak Václav Klaus, tak Milan Knížák jsou hluboce přesvědčenými vlastenci.

Zájmy České republiky považují za středobody svých úvah, přemýšlení, vystupování a rozhodování. Česká republika pro ně není čímsi abstraktním. Jistě, je pro ně krajinou jejich dětství (na které oba citlivě vzpomínají), ale je pro ně především místem obývaným normálními lidmi s jejich běžnými každodenními starostmi. Tomu oba citlivě rozumí a „právo na normalnost“ cítí za svoji povinnost za každých okolností obhajovat. V dnešním světě,

který se hodnotám vlastenectví vysmívá, jsou jejich postoje nejen obdivuhodné. Jsou unikátní i inspirující. I tohoto společného rysu jsme povinni si v naší publikaci povšimnout.

Milan Knížák a Václav Klaus si váží jeden druhého. Mnohohrstevnaté osobnosti spolu umí souhlasit i polemizovat. Jejich životní zkušenosti a všechno, čeho ve svých oborech dosáhli, jim umožňují být sami sebou. Citlivě diskutovat, přátelsky nesouhlasit, oceňovat a vážit si všeho, o co se ten druhý snaží a čeho dosáhl. Tato forma souznění i respektu je obdivuhodná a je pozoruhodným propojením světů Václava Klause a Milana Knížáka.

Publikaci věnovanou profesoru Milanu Knížákovi jsme rozdělili do několika částí. V **první** jsou texty, které zazněly na slavnostním setkání uspořádaném Institutem Václava Klause k Mistrovým 75. narozeninám. Rovněž je zde i text Milana Knížáka, který pro potřeby této publikace připravil. **Druhá** část je věnována výběru z textů Milana Knížáka, ve kterém představujeme část jeho názorů uměleckých, pedagogických, manažerských, politických i společenských. **Třetí** část knihy Fenomén Knížák nabízí výběr textů, které vyjadřují některé postoje prezidenta Václava Klause k dílu i názorům profesora Knížáka. Ve **čtvrté** části píše Milan Knížák sám o sobě a svém životě. Tedy tak, jak jej žije a jak jím prochází. V **páté** – obrazové – části, a nemůže tomu být v tomto případě jinak, je výběr ze zlomku umělecké činnosti Milana Knížáka.

A ještě mi dovolu, na závěr, být i trochu osobnější. Ano, profesora Milana Knížáka jsem za ta minulá léta znal. Snad jsem si i myslel, že docela dobře. Věděl jsem, že je mimořádnou uměleckou osobností, odvážným manažerem s neobvyklou schopností „vidět dál“ i pozoruhodně silnou postavou pevně hájící své názory na svět kolem sebe (a proto schopnou čelit časté mediální i společenské nepřizní). Práce na této publikaci mi potvrdila, že jsem se nemýlil.

Ale to by bylo málo. Čím podrobněji jsem se seznamoval s dílem profesora Knížáka a čím častěji jsem měl možnost s ním mluvit osobně, objevoval jsem člověka přesného, pečlivého, vnitřně uspořádaného, tolerantního a spolehlivého – ale především vlídného.

Práce nad touto publikací tak pro mě byla nejen radostí, byla pro mě ctí.

*Ivo Strejček,
člen správní rady Institutu Václava Klause*

ČÁST PRVNÍ

Texty ze společenského setkání
„Fenomén Knížák“

PÁR SLOV K SETKÁNÍ „FENOMÉN KNÍŽÁK“*

| VÁCLAV KLAUS |

Naše dnešní odpolední setkání jsme trochu podivně nazvali „**Fenomén Kní-žák**“, vzhledem k Milanově nesnadné zařaditelnosti do té či oné škatulky. Škatulky jsou dobré pro nás, obyčejné smrtelníky. Nikoli pro něho. Nepřišli jsme na to, jakým slovem ho přesněji charakterizovat. Nevíme, kterou z jeho „aktivit“, jak to on sám nazývá, vzít za rozhodující. Nelze ho zúžit na malířství. Proto jsme zůstali u slova fenomén. V celé řadě oborů a forem projevu je schopen velmi rezolutně vyjádřit nejen svůj osobitý pohled na svět, ale představit i unikátní citlivost své duše.

Jistou orientaci nám nabízí ve své knize „**25 let v pichlavém sametu**“. Byl jsem poctěn tím, že jsem byl požádán napsat k ní předmluvu, tedy ji vidět už v rukopise. Její křest proběhne zítra.

Milanu Knížíkovi bylo včera 75 let. Přejeme mu další plná léta. A přejeme mu zdraví. Když jsme se před několika týdny oba nemohli zbavit chřipky, napsal mi, že bychom mohli společně vystupovat v kabaretu jako Duo Lazaros. Snad ještě sehrajeme nějaké lepší role.

Ještě že máme ten internet. Díky němu jsem objevil, že jsem o Milanovi hezky promluvil i před deseti lety, kdy mu bylo 65 let, v laudatiu při udílení ceny Nadace Universitas Masarykiana v Brně. Řekl jsem tehdy, že „je výrazný homo politicus“ a že je „občanem v tom nejlepší slova smyslu“. Před pěti lety jsem k jeho sedmdesátinám do časopisu Týden napsal, že „vždycky šel a jde i nyní svou cestou, nenechá se ovlivnit dobovou módou a přízní či nepřízní dobových kritiků“. A zakončil jsem slovy: „... kéž by on nevzal svých sedmdesát let jako důvod k jakémukoli zpomalení svých aktivit.“ To mu přeji i teď – a to mu jistě přejeme my všichni, kteří jsme se tu dnes sešli.

Dovolte mi promluvit o Milanu Knížíkovi uvedením několika výroků z jeho knihy „**Cestopisy**“, kterou považuji za zásadní a pro něho charakteristickou. Kniha vyšla na jaře 1990:

* Odpolední matiné v záměčku na Hanspaulce u příležitosti 75. narozenin Milana Knížíka, pondělí 20. dubna 2015.

- opakovaně v ní zdůrazňoval, že si je vědom toho, že **existuje úzká příčinná souvislost mezi životem umělce a jeho dílem**;
- sděloval nám, že **jeho „věci“ (tedy jeho díla) patří do „běžného prostoru“** a že v galerii působí jako „nadaná schválnost“;
- připouští, že doménou jeho práce je **akce**, a ta je nepřenosná (já z toho vyvozuji, že i neopakovatelná a špatně dokumentovatelná);
- je mi nesmírně sympatické, že se vždy a všude cítí být Čechem, explicitně říká, že **není „člověk internacionální“**;
- v rozporu s převládajícím míněním tehdejší doby píše, že ve světě nejsou místa svobodná a nesvobodná, neboť – jak opakovaně zdůrazňuje – **svobodu si člověk nosí s sebou**;
- i když si to o něm lidé nemyslí, velmi silně vnímá svůj **pocit pokory před člověkem a světem vůbec**, dokonce chce být pokorný před bohem (ale – jak dodává – je-li nějaký);
- nechce být ani trochu mučedníkem, na to máme Jirouse a spol. (říká v 80. letech);
- zaujalo mne, že se jeho první výstava v Německu (a vlastně v jeho životě vůbec, tedy když už mu bylo čtyřicet let a když už toho měl hodně za sebou) jmenovala **ODPADY**. Nebyla to náhoda. Vysvětluje, že tam byly vystaveny „jen“ dokumenty, návrhy, variace, okrajové věci. Dodává k tomu, že v té době neměl důvod je rozvíjet či dokončovat. Nebylo zájemců, nebylo kupců;
- půvabně připomíná Chalupeckého výrok: „Vy nejste, pane Knížák, ani tak umělec, jako **FIGURA**.“ Tento výrok jsme při vymýšlení názvu našeho dnešního setkání neznali, ale uvažovali jsme vlastně velmi podobně. Figura nebo fenomén?

Jsem rád, že je tu dnes s námi i paní Marie, která je dlouhá desetiletí díky souznění jejich duší spolutrpitelekou jeho osudů. Byla vždy pevnou a statečnou oporou. Proto na závěr ještě jeden citát, ukazující Milanovu křehkou dušičku: „Snad to nějak přežiju. Když je se mnou Marie, tak je strach menší!“ To její roli v Milanově životě přesvědčivě dokazuje.

O UMĚNÍ VÍM MÁLO

| MILAN KNÍŽÁK |

Mám radost, když mě pozvou do odborného, ale neuměleckého prostředí. Uvažuji sice v obvyklých intencích, ale hledám argumenty, které by přesvědčily odborně vzdálené publikum, a to vnáší do mého uvažování další aspekty. Lidé z Institutu Václava Klause takové přemýšlivé publikum představují.

Netajím se svým rozčarováním nad současným stavem umění, které se sice snaží „přiblížit lidu“ akcentováním zábavnosti, triviálnosti, urážlivosti a extravagantnosti, ale svojí podstatou zůstává lidem vzdálené, a proto zdá se být nepotřebné.

K čemu vlastně umění je? Na tuhle otázku neumí dnes nikdo dostatečně odpovědět. Estetická libost již dlouho nestačí. Na jednoznačnosti morálních hodnot se lidská společnost neumí shodnout, a umění tedy nemůže být jejich tlumočnickem. Ke komunikaci jsme vyvinuli nejen spousty evidovaných a proslovňovaných jazyků, ale i obrovské množství vizuálních znaků, z nichž řada má globální dosah, a proto umění pro mezilidskou komunikaci nepotřebujeme.

Není tedy umění určeno k tomu, abychom mohli komunikovat s Bohem? I Bůh je však dnes problematický, mnoho lidí si myslí, že neexistuje. Možná že mají pravdu, ono je to totiž jedno. I modlitba k neexistujícímu Bohu má smysl, poněvadž ten leží v aktu modlení, nikoliv v objektu víry. Ale zdá se, že umění už nefunguje ani jako modlitba, ani jako cesta k nadpřirozenu, poněvadž to nám zpopularizovaná věda také ukradla.

Možná že **setkání s uměním je luxus, jehož elitnost si uvědomují jen nemnozí**. V pouťové skrumáži, kterou z oblasti umění vymodelovala současná lidská společnost (používající zájem o umění jako alibi pro svoji rádoby kulturnost), je obtížné nalézt střípky toho, co se blíží tomu jemnému, vzácnému a tajemně třpytivému šperku, kterým umění zůstává bez ohledu na pohyby společnosti.

Lidská společnost se samozřejmě mění (někdo to nazývá vývojem, ale já raději zůstanu u změny), a to znamená, že i její požadavky se proměňují. Tím se mění i podoba a hlavně funkce umění, i když některé názory uvažují

umění jako konstantu. Ono možná konstantní je, jen nám dovoluje spatřit vždy jen svoji část „hodící se“ k místu a času.

Nevím, co by se stalo s uměním, tedy s jeho vnímáním, kdybychom nějak zásadně ovlivnili lidské funkce, o což se, možná trochu pošetile, vehementně snažíme. Uvažuji např. situaci, v které se už nebudou děti rodit, ale budeme je klonovat. Kdy na naši mysl bude napojen nějaký superpočítač, který nám bude údajně pomáhat, především však hlídat a korigovat, atp. atp. Může proto dojít i k nějakým zásadnějším změnám v lidské psychice. (Zatím se od svých předků v podstatě nelišíme. Odstraníme-li u antických dramat dobové relikvie, mohou plně existovat i v našem čase.) Možná že pak umění už nebudeme potřebovat nebo ho budeme vnímat zcela jinak. Proto je lépe než o umění hovořit o umělcích, ti se budou proměňovat jako my ostatní. A na ty můžeme mít konkrétní nároky. Umělce můžeme pochválit, můžeme se s ním prát či spolu dvojhlasně zpívat. A **můžeme ho činit zodpovědným.**

Určitě by se dalo takto spekulovat velmi dlouho a došli bychom ke kuriózním situacím, ale asi je to zbytečné. Rozhodně to nestačí. Umění má jiné ratio. Záměrně říkám jiné, i když vím, že mnozí prohlašují, že žádné ratio nemá. Pro mne je umění hodně racionální, ale **racionalitou světa pocitů.** Víím, že je to protimluv, ale připadá mi výstižný. Uvědomuji si, že právě teď mluvím k lidem odmítajícím tzv. třetí cesty, které se v oblasti ekonomiky a politiky jeví jako nesmyslné, a já s těmito názory vřele souhlasím, v oblasti umění však neplatí kauzální logika. (V životech umělců však ano.) Určité příbuznosti nalézám v teoretické fyzice, jejíž poskoky jsou často fantastičtější než fantazie. Jako další příbuzný jev uvádím svět myslí, který je tím nejsvobodnějším a asi i „nejpřesnějším“ světem a lze ho používat jako prostor ke vzniku „děl“. Díla v něm vzniklá mohou mít povahu uměleckých děl, ale zůstávají výsostným soukromým majetkem, který nemůže být nikdy zcela otevřen ostatním, což jinak patří k povaze umění.

S tím souvisí i otázka vzdělávání tzv. umělců. I tady je možná vhodné přemýšlet o tom, že by neškodilo, nebo dokonce umění pomohlo takové vzdělání zrušit jako zbytečné.

Když se dívám zpátky na svých sedmdesát pět let, uvědomuji si, že můj život měl s uměním hodně společného, **a přesto o jeho smyslu vím čím dál méně.** Říkám si, že právě to je, možná, ta správná cesta, ale připadám si pak příliš pyšný, a o to nestojím.